

Соціологія війни: ідеологічні дискурси, мобілізаційні практики

Робоча програма навчальної дисципліни (Силабус)

Реквізити навчальної дисципліни

Рівень вищої освіти	Другий (магістерський)
Галузь знань	05 Соціально–поведінкові науки
Спеціальність	054 Соціологія
Освітня програма	Аналітика соціальних даних
Статус дисципліни	Вибіркова
Форма навчання	очна(денна)/заочна/дистанційна
Рік підготовки, семестр	5 курс, перший семестр
Обсяг дисципліни	4 кред. ЄКТС/120 годин
Семестровий контроль/ контрольні заходи	залік
Розклад занять	
Мова викладання	Українська
Інформація про керівника курсу / викладачів	Лектор і практичні: канд. соц. наук, доцент Єнін Максим Наїмович
Розміщення курсу	Moodle КПІ імені Ігоря Сікорського

Програма навчальної дисципліни

1. Опис навчальної дисципліни, її мета, предмет вивчення та результати навчання

Навчальна дисципліна спрямована на освоєння умінь та навичок проводити аналіз причин, наслідків та шляхів вирішення військових конфліктів, застосовування спеціальних методик їх дослідження. Курс орієнтує магістрантів на основні поняття, проблеми та теорії, що існують в предметному полі соціології війни, вивчення політичних й наукових дискурсів, а також мобілізаційних практик феномену війни, емпіричних методів дослідження в даній галузі знання.

Основні **завдання** навчальної дисципліни:

- визначити завдання соціології війни в структурі сучасного соціологічного знання;
- з'ясувати як соціологія пояснює сутність та причини війни;
- порівняти спільні та відмінні риси традиційних та сучасних війн;
- розглянути еволюцію мобілізаційних практик від традиційних до сучасних війн;
- виявити особливості концепту гібридної війни;
- розглянути дискурси гібридної війни на Заході, Україні та РФ;
- виявити, яким чином залучені еліти і народні маси в дискурс гібридної війни в Україні;
- виявити основні ідеологічні форми патріотизму як мобілізаційної практики, а також його ціннісні модифікації у свідомості української молоді;
- виявлення факторів, що мотивують/демотивують молодь приймати участь у військовій мобілізації (на основі соціологічних досліджень в Україні).

знання:

- теоретичні концепції вивчення війн;
- спільні та відмінні риси традиційних та сучасних війн;

- методи соціологічного аналізу військових конфліктів, їх можливості та обмеження в умовах війни;
- ідеологічні та мобілізаційні практики війн;
- ідеологічні форми патріотизму;
- особливості регулювання військових конфліктів.

уміння:

- порівнювати основні соціологічні теорії війни;
- працювати зі статистичними даними;
- розробляти можливі управлінські підходи щодо вирішення військових конфліктів;
- використовувати отримані в рамках даної дисципліни знання і навички у професійній діяльності.

Комунікація з викладачем можлива і заохочуватиметься на навчальних заняттях, а також в межах двох годин консультацій з викладачем, які проводяться за графіком, доступним на сайті кафедри соціології.

2. Пререквізити та постреквізити дисципліни (місце в структурно–логічній схемі навчання за відповідною освітньою програмою)

Значення навчальної дисципліни полягає в освоєнні магістрантами основних теоретичних та емпіричних напрямків вивчення військових конфліктів, їх сутності, причин, рушійних сил та наслідків. Навчальна дисципліна пов'язана з дисциплінами циклу професійної підготовки.

3. Зміст навчальної дисципліни

Денна форма

Назви розділів і тем	Кількість годин				
	Всього	у тому числі			
		Лекції	Семінарські	Лабораторні (комп'ютерний практикум)	СРС
1	2	3	4	5	6
Розділ 1. Теоретико–методологічні аспекти вивчення війни					
Тема 1. Війна як об'єкт вивчення соціології	9	2	2		5
Тема 2. Теорії війни в соціологічному дискурсі. Цивілізаційний підхід та його критика	9	2	2		5
Тема 3. Теорії війни в соціологічному дискурсі. Економцентричний, соціобіологічний та організаційний підходи	9	2	2		5
Тема 4. Сучасні соціологічні теорії війни: особливості сучасної війни. Конфлікти низької інтенсивності та мережеві війни	9	2	2		5
Тема 5. Сучасні соціологічні теорії війни: теорії керованого хаосу, когнітивної та проксі війни	9	2	2		5
Тема 6. Гібридна війна: сутність, технології, дискурси	9	2	2		5
Тема 7. Інституційний ландшафт воєнного стану. Зайнятість і війна: зміни на ринку праці	9	2	2		5

Тема 8. Російсько–українська війна та феномен масового біженства	10	2	2		6
Тема 9. Донбас як регіон України і як театр воєнних дій	9	2	2		5
Тема 10. Державні ідеології комплектування збройних сил в (східно–) європейському регіоні	7		2		5
Тема 11. Соціологія в умовах кризи і війни: проблема методологічної спроможності	7		2		5
Всього за розділом 1.	96	18	22		56
Розділ 2. Війна та масова свідомість					
Тема 12. Соціальна мімікрія мирного населення в умовах війни	7		2		5
Тема 13. Масова свідомість, громадська думка і війна	8		2		6
Тема 14. Довіра та адаптація в умовах війни	7		2		5
Тема 15. Війна: девіантна поведінка, мораль та право	7		2		5
Тема 16. Патріотизм: ідеологічні форми та ціннісні модифікації	8		2		6
Тема 17. М'яка сила як інструмент сучасної політики	8		2		6
Тема 18. Національна стійкість як стратегія збереження та розвитку країни	9		2		7
Разом за розділом 2	54	0	14		40
Всього годин	150	18	36		96

4. Навчальні матеріали та ресурси

Для успішного вивчення дисципліни достатньо опрацювати навчальний матеріал, який викладається на лекціях, а також ознайомитись з літературою.

Основна література

1. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2022. 552 с.
2. Українське суспільство в умовах війни. Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.–кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Makeєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.
3. Malesevic Sinisa. The Sociology of War and Violence. CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS. 2010. 363 p.

Допоміжна

1. Бабка В. Російсько–український конфлікт: цивілізаційні та меморіальні аспекти // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2015. Вип. 1. С. 104–114.
2. Багінський А. Мобілізація громадянського суспільства у конфлікті на сході України: ідеологічні обмеження та ресурси розбудови миру // Ідеологія і політика. 2018. №2. С. 94–126.
3. Бурлачук В. Збройний конфлікт і культурна відмінність. Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. 2014. С. 11–15.

4. Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання. Центр Разумкова. Київ. 2019. 144 с.
5. Гібридна війна на Сході України в міждисциплінарному вимірі: витоки, реалії, перспективи реінтеграції: збірник наук. праць / За заг ред. ред. В. С. Курило, С. В. Савченко, О. Л. Караман. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2017. 383 с.
6. Єнін М. Ідеологічні форми та ціннісні модифікації патріотизму української молоді (на основі аналізу модернованих групових дискусій) // Ідеологія та політика. 2018. №2. С. 61–93.
7. Єнін М., Василець О. Патріотичне виховання української молоді: механізми раціоналізації // Youth in Central and Eastern Europe. Sociological Studies. 2017. №2. С. 87–100.
8. Єнін М., Стефанович А. Медіаімідж збройних сил України як складова популяризації військової служби серед молоді // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. праць. Київ; Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. №4 (52). С. 6–16.
9. Єнін М., Мельниченко А., Мельник Л. Гібридна війна як різновид соціально–політичних конфліктів: сутність, технології, домінуючі дискурси // Актуальні проблеми філософії та соціології. 2019. №25. С. 102–112.
10. Єнін М. Н. Патріотизм // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Патріотизм> (дата звернення: 22.06.2024).
11. Залізняк Л. Україна та Росія: війна цивілізацій. URL: <https://universum.lviv.ua/magazines/universum/2017/2/vij-cyv.html>
12. Злобіна О. Групи породжені кризою, як об'єкт соціологічного дослідження: можливості та обмеження дослідницьких методів // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 151–162.
13. Калдор М. Нові та старі війни: організоване насильство у глобальну епоху // Будь яке доступне видання.
14. Катаєв С. Л., Зоська Я. В. Гібридний традиціоналізм в контексті війни // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2023. Вип. 97. С. 56–63.
15. Князева О. Специфіка роботи соціолога в умовах воєнного конфлікту: можливості і обмеження (український досвід) // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 231–239.
16. Кононов І. Ф. Луганський синдром як масова аномічна реакція на розгортання гібридної війни. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doshdzhennya/1778-inya-kononov-luhanskyi-syndrom-yak-masova-anomichna-reaktsiya-na-rozhortannya-hibrydnoyi-viyny>
17. Кононов І. Соціологія в умовах кризи і війни: проблема методологічної спроможності // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 5–54.
18. Кононов І. Поняття цивілізації в наукових, ідеологічних і повсякденних дискурсивних практиках воєнного часу в Україні // Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2018. Випуск 40. С. 14–28.
19. Котеленець К., Алексеева А. Особливості організації польового етапу соціологічного дослідження в умовах гібридної війни в Україні // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 231–239.
20. Кревельд М. Розквіт та занепад держави // Будь яке доступне видання.
21. Кудирко Л. Стратегії м'якої сили в умовах глобальної конкуренції // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2020. № 6. С. 47–66.
22. Лобанова А. Соціальна мімікрія в умовах кризи та гібридної війни: пошук емпіричних показників // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 55–70.
23. Макеев С. Апологетика культури як апологетика війни: випадок Вернера Зомбарта (1863–1941) // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2023. №1. С. 42–55.
24. Мануйлов Є., Панфілов О. Феномен воєнної сили в сучасному світі // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2015. №3 (26) С. 112–121.
25. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі : монографія / за ред. І. Ф. Кононова; ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Вінниця, ТОВ «ТВОРИ», 2018. 230 с.

26. Пархоменко С. Фактор ідентичності в українській кризі: приклад Донбасу // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: історія, політологія. 2015. Вип. 12. С. 245–253.
27. Патріотизм у системі сучасних суспільних цінностей : матеріали XV науково–практичної конференції. К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2016. 188 с.
28. Петренко О. Функціонування соціальної інформації в умовах гібридної війни // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 193–207.
29. Плясов В. Багатоскладове суспільство в умовах кризи та гібридної війни: проблема емпіричного вивчення // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 105–115.
30. Полулях Ю. Мемплекси окупованої реальності // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 163–192.
31. Романюк О. Російсько-український воєнно-політичний конфлікт: причини та шляхи розв'язання // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2015. № 3 (26). С. 244–246.
32. Рущенко І. Методологічні і методичні питання виміру рівнів девіації в зоні проведення бойових дій // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 71–90.
33. Рущенко І. Тактика керованого хаосу як інструмент гібридної війни // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (310), червень 2017. С. 5–28.
34. Рущенко І. Соціологія на війні // Український соціум. 2017. № 1–2. С. 43–52.
35. Рущенко І. Тактика керованого хаосу як інструмент гібридної війни // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2017. №5. С. 5–29.
36. Рущенко І. Підривні соціальні технології у структурі гібридної війни // Право і безпека. 2015. №2. С. 12–16.
37. Рущенко І. Цивілізаційні цінності країн ЄС, Росії, України (на підставі експертного опитування) // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2020. №2. С. 72–89.
38. Савич А. Комунікативні інструменти протидії інформаційної агресії Росії: світовий досвід // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: історія, політологія. 2015. Вип. 12. С. 270–277.
39. Сенченко О.М. Інформаційно-мережеві війни: теорія, моделі, алгоритми. К: КВІЦ. 2017. 330 с.
40. Святковська Ю. Ю. М'яка сила як інструмент зовнішньої політики держави // Наукові праці. Політичні науки. 2017. Том 297. №285. С. 83–87.
41. Скокова Л. Інтернет-меми, spreadable media і цифрова культурна партиципація // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 218–230.
42. Скокова Л. Досвід якісних досліджень у царині військових студій. Рецензія на книги: Routledge Handbook of Research Methods in Military Studies / (eds). Joseph Soeters, Patricia M. Shields, Sebastiaan Rietjens. New York: Routledge, 2014. 336 p. The Routledge Companion to Military Research Methods / (eds). Williams A., K. Jenkins, M. Rech, R. Woodward. – New York: Routledge, 2016. 432 p. // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (310), червень 2017.
43. Скороход К. Особливості дегуманізації в умовах гібридної війни: на прикладі ставлення населення до російських солдатів – учасників російсько-української війни // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. праць. Київ. 2021. № 4(52). С. 23–32.
44. Слюсар Л. Українська сім'я в умовах війни // Демографія та соціальна економіка. 2023. №2. С. 3–20.
45. Смола Л. Інструментарій цивілізаційної війни Росії проти України та засоби протидії. URL: http://www.r-studies.org/cms/index.php?action=news/view_details&news_id=35631&lang=ukr
46. Требін М. Соціологія війни П. О. Сорокіна // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» 2016. № 3 (30). С. 95–107.
47. Требін М. «Гібридна» війна як нова українська реальність // Український соціум. 2014. №3 (50). С. 113–127.
48. Требін М. Сучасний світ і його війни // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2016. № 2 (29). С. 5–27.
49. Хмелевська О. Гуманітарна діяльність в умовах війни // Демографія та соціальна економіка. 2023. №1. С. 96–117.

50. Хобта С. В. Соціологія війни як завдання української соціології // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 126–150.
51. Чантурія А. В. Політичні інтернет-меми та масова свідомість у період збройного конфлікту на Донбасі // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 208–217.
52. Чепурко Г. Ринок праці України: сучасні виклики та ризики // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2022. №3. С. 121–148.
53. Чолій С. Державні ідеології комплектування збройних сил в (східно-) європейському регіоні // Ідеологія і політика. 2018. №2. С. 25–60.
54. Corbe M. Cusumano E. Civil-Military Response to Hybrid Threats. 2018. 320 p.
55. Iesue L., Lozovska O., Timmer A., Jawaid A. Who is suffering gender-based violence in Ukraine? A snapshot of domestic violence during war and a global pandemic // Ukrainian Society, 2022, № 3 (82). P. 53–63.
56. Hoffman F. Conflict in the 21-st century: the rise of hybrid war. URL: https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf.
57. Mumford A. Proxy Warfare and the Future of Conflict // The RUSI Journal. 2013, 158:2. P. 40–46.
58. Panait I. The hybrid war concept – arguments for and versus // International Relations. 2015. №3. P. 130–141.
59. Pasitselska O. Ukrainian crisis through the lens of Russian media: Construction of ideological discourse // Discourse & Communication. 2017. №11. P. 591–608.
60. Sandawi S. Hybrid Threats: The Shape of Wars to Come. URL: <https://www.jstor.org/stable/24232924?seq=1>
61. Sydorov M., Kovalska Ye. Status Characteristics and Peculiarities of Accommodation of Ukrainian War Refugees in Germany (Konstanz). Sociological Studios. 2022. №2 (21). P. 20–32.
62. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. Simon & Schuster, 2011. 368 p.
63. Yashkina D. Solo Living outside Home: Case of Ukrainian Migrants. Sociological Studio. 2021. №2 (21). P. 33–41.
64. Yenin M., Choliy S., Akimova O., Perga Iu., Ishchenko A., Golovko O. Periodica Polytechnica Social and Management Sciences. 2024. №1 (32). P. 79–89. URL: <https://pp.bme.hu/so/article/view/20547/9524>.
65. Yoshio K. Redefinition of the Concept of Low-Intensity Conflict // NIDS Security Reports, No. 3 (March 2002). P. 56–72.

Навчальний контент

5. Методика опанування навчальної дисципліни (освітнього компонента)

Денна форма

Лекційні заняття

№ з/п	Назва теми лекції та перелік основних питань (завдання на СРС)
1.	<p>Тема 1. Війна як об'єкт вивчення соціології</p> <p>Основні питання: Предмет військової соціології та соціології війни. Дослідження С. Стауффера. Визначення війни Карлом фон Клаузевицем.</p> <p>СРС: Нові і старі війни: організоване насилля в глобальну епоху (по роботі М. Калдор).</p> <p>Література: Хобта, 2016. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018.</p>
2.	<p>Тема 2. Теорії війни в соціологічному дискурсі. Цивілізаційний підхід та його критика</p> <p>Основні питання: Цивілізаційний (культурологічний) підхід до вивчення війни. Цивілізації як культурно-історичні одиниці. Зіткнення цивілізацій.</p> <p>СРС: Критика цивілізаційного підходу.</p> <p>Література: Хобта, 2016. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Huntington, 2011; Рущенко, 2017, 2020; Бабка, 2015; Смола, електронний ресурс.</p>

3.	<p>Тема 3. Теорії війни в соціологічному дискурсі. Економоцентричний, соціобіологічний та організаційний підходи</p> <p>Основні питання: Економоцентричний підхід. Порівняння цивілізаційного та економоцентричного підходів. Соціобіологічний підхід та його критика. Організаційний підхід до війни.</p> <p>СРС: Огляд книги Є. Магди «Вижити і перемогти».</p> <p>Література: Хобта, 2016; Требін, 2015, 2016; Рущенко, 2015, 2017; Кононов, 2017; Yoshio, 2002; Магда, 2015.</p>
4.	<p>Тема 4. Сучасні соціологічні теорії війни: особливості сучасної війни. Конфлікти низької інтенсивності та мережеві війни.</p> <p>Основні питання: Концепція 4GW У. Лінда (William S. Lind). Концепції Мартіна ван Кревельда про трансформацію від тринітарної війни до війни «низької інтенсивності». Особливості сучасної війни.</p> <p>СРС: Мережева війна в роботі Сенченка.</p> <p>Література: Хобта, 2016; Сенченко, 2017; Malesevic Sinisa, 2010.</p>
5.	<p>Тема 5. Сучасні соціологічні теорії війни: теорії керованого хаосу, когнітивної та проксі війни</p> <p>Основні питання: Поняття хаосу в науці. Технології війни в теорії керованого хаосу. Особливості сучасної війни в теорії когнітивної війни. Поняття та особливості проксі-війн.</p> <p>СРС: Нові та старі війни (М. Калдор).</p> <p>Література: Рущенко, 2017; Mumford, 2013; Malesevic Sinisa, 2010.</p>
6.	<p>Тема 6. Гібридна війна: сутність, технології, дискурси</p> <p>Основні питання: Особливості концепту гібридної війни. Технології гібридної війни. Домінуючі дискурси гібридної війни.</p> <p>СРС: Війна в Україні в російських медіа. Війна в теорії Хофмана.</p> <p>Література: Yenin, 2017; Panait, 2015; Єнін, 2019; Hoffman, електронний ресурс; Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь, 2022.</p>
7.	<p>Тема 7. Інституційний ландшафт воєнного стану. Зайнятість і війна: зміни на ринку праці</p> <p>Основні питання: Інституціональні зміни в умовах воєнного часу. Розвиток штучного інтелекту: виклики ринку праці. Вплив пандемії COVID-19 на ринок праці. Вплив війни на ринок праці України.</p> <p>СРС: Нестандартна зайнятість в умовах воєнного часу.</p> <p>Література: Чепурко, 2022; Українське суспільство в умовах війни, 2022.</p>
8.	<p>Тема 8. Російсько-українська війна та феномен масового біженства</p> <p>Основні питання: Особливості російсько-української війни. Масове біженство як відповідь на сучасну російсько-українську війну.</p> <p>СРС: Українські біженці: кейси емпіричних досліджень.</p> <p>Література: Sydorov, 2022; Yashkina, 2021; Українське суспільство в умовах війни, 2022.</p>
9.	<p>Тема 9. Донбас як регіон України і як театр воєнних дій</p> <p>Основні питання: Чим історичний і сучасний досвід Донбасу цікавий Україні і світу. Історія, етнічна структура й ідентичність. Регіональні авто– і гетеростереотипи та їх використання у практиках політичної влади в Україні. Геополітична складова української політичної кризи 2013–2014 рр. Геополітичні аспекти війни на Донбасі.</p> <p>СРС: Війна на Донбасі як дискурс. Багатоскладове суспільство в умовах кризи та гібридної війни: проблема емпіричного вивчення.</p> <p>Література: Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Кононов, 2019; Романюк, 2015; Пархоменко, 2015; Плясов, 2016; Центр Разумкова, 2019.</p>

Семінарські (практичні) заняття

Основні завдання циклу семінарських (практичних) занять:

сформувані у магістрантів:

- вміння працювати з науковою літературою;
- приймати активну участь у дискусії;

- формулювати та відстоювати свою позицію; розробляти та представляти презентації з ключових тем.

№ з/п	Назва теми заняття та перелік основних питань (перелік дидактичного забезпечення, питання для поточного контролю та завдання на СРС)
1.	<p>Тема 1. Війна як об'єкт вивчення соціології</p> <p>Основні питання: Предмет військової соціології та соціології війни. Дослідження С. Стауффера. Визначення війни Карлом фон Клаузевицем.</p> <p>СРС: Нові і старі війни: організоване насилля в глобальну епоху (по роботі М. Калдор).</p> <p>Література: Хобта, 2016. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018.</p>
2.	<p>Тема 2. Теорії війни в соціологічному дискурсі. Цивілізаційний підхід та його критика</p> <p>Основні питання: Цивілізаційний (культурологічний) підхід до вивчення війни. Цивілізації як культурно–історичні одиниці. Зіткнення цивілізацій.</p> <p>СРС: Критика цивілізаційного підходу.</p> <p>Література: Хобта, 2016. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Huntington, 2011; Рущенко, 2017, 2020; Бабка, 2015; Смола, електронний ресурс.</p>
3.	<p>Тема 3. Теорії війни в соціологічному дискурсі. Економоцентричний, соціобіологічний та організаційний підходи</p> <p>Основні питання: Економоцентричний підхід. Порівняння цивілізаційного та економоцентричного підходів. Соціобіологічний підхід та його критика. Організаційний підхід до війни.</p> <p>СРС: Огляд основних ідей книги Є. Магди «Вижити і перемогти».</p> <p>Література: Хобта, 2016; Требін, 2015, 2016; Рущенко, 2015, 2017; Кононов, 2017; Yoshio, 2002; Магда, 2015.</p>
4.	<p>Тема 4. Сучасні соціологічні теорії війни: особливості сучасної війни. Конфлікти низької інтенсивності та мережеві війни.</p> <p>Основні питання: Концепція 4GW У. Лінда. Концепції Мартіна ван Кревельда про трансформацію від тринітарної війни до війни «низької інтенсивності». Особливості сучасної війни.</p> <p>СРС: Мережева війна (по роботі Сенченка).</p> <p>Література: Хобта, 2016; Сенченко, 2017; Malesevic Sinisa, 2010.</p>
5.	<p>Тема 5. Сучасні соціологічні теорії війни: теорії керованого хаосу, когнітивної та проксі війни</p> <p>Основні питання: Поняття хаосу в науці. Технології війни в теорії керованого хаосу. Особливості сучасної війни в теорії когнітивної війни. Поняття та особливості проксі–війн.</p> <p>СРС: Нові та старі війни (М. Калдор).</p> <p>Література: Рущенко, 2017; Mumford, 2013; Malesevic Sinisa, 2010.</p>
6.	<p>Тема 6. Гібридна війна: сутність, технології, дискурси</p> <p>Основні питання: Особливості концепту гібридної війни. Технології гібридної війни. Домінуючі дискурси гібридної війни.</p> <p>СРС: Війна в Україні в російських медіа. Війна в теорії Хофмана.</p> <p>Література: Yenin, 2017; Panait, 2015; Єнін, 2019; Hoffman, електронний ресурс; Pasitselska, 2017; Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь, 2022.</p>
7.	<p>Тема 7. Інституційний ландшафт воєнного стану. Зайнятість і війна: зміни на ринку праці</p> <p>Основні питання: Інституціональні зміни в умовах воєнного часу. Розвиток штучного інтелекту: виклики ринку праці. Вплив пандемії COVID-19 на ринок праці. Вплив війни на ринок праці України.</p> <p>СРС: Нестандартна зайнятість в умовах воєнного часу.</p> <p>Література: Чепурко, 2022; Українське суспільство в умовах війни, 2022.</p>
8.	<p>Тема 8. Російсько–українська війна та феномен масового біженства</p> <p>Основні питання: Особливості російсько–української війни. Масове біженство як відповідь на сучасну російсько-українську війну.</p> <p>СРС: Українські біженці: кейси емпіричних досліджень.</p>

	Література: Sydorov, 2022; Yashkina, 2021; Українське суспільство в умовах війни, 2022.
9.	<p>Тема 9. Донбас як регіон України і як театр воєнних дій</p> <p>Основні питання: Чим історичний і сучасний досвід Донбасу цікавий Україні і світу. Історія, етнічна структура й ідентичність. Регіональні авто- і гетеростереотипи та їх використання у практиках політичної влади в Україні. Геополітична складова української політичної кризи 2013–2014 рр. Геополітичні аспекти війни на Донбасі.</p> <p>СРС: Війна на Донбасі як дискурс. Багатоскладове суспільство в умовах кризи та гібридної війни: проблема емпіричного вивчення.</p> <p>Література: Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Кононов, 2014, 2019; Романюк, 2015; Пархоменко, 2015; Плясов, 2016; Центр Разумкова, 2019.</p>
10.	<p>Тема 10. Державні ідеології комплектування збройних сил в (східно–) європейському регіоні</p> <p>Основні питання: Історичний досвід комплектування збройних сил. Держава та ідеологія набору армії. Post-Soviet post-conscription.</p> <p>СРС: Гібридний традиціоналізм в контексті війни (по статті С. Катаєва). Мобілізація громадянського суспільства у конфлікті на сході України: ідеологічні обмеження та ресурси розбудови миру (на основі статті А. Багінського).</p> <p>Література: Чолій, 2018; Багінський, 2018; Катаєв, 2023.</p>
11.	<p>Тема 11. Соціологія в умовах кризи і війни: проблема методологічної спроможності</p> <p>Основні питання: Виклик кризи і війни і методологічні можливості соціології. Проблеми та можливості проведення соціологічних досліджень в умовах війни. Специфіка роботи соціолога в умовах воєнного конфлікту: можливості і обмеження (український досвід). Особливості проведення польового етапу соціологічного дослідження в умовах воєнного конфлікту. Основні ризики проведення досліджень в умовах війни.</p> <p>СРС: Групи породжені кризою, як об’єкт соціологічного дослідження: можливості та обмеження дослідницьких методів (на прикладі ВПО).</p> <p>Література: Кононов, 2016; Князева, 2016; Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Злобіна, 2016; Котеленець, 2016; Скокова, 2017.</p>
12.	<p>Тема 12. Соціальна мімікрія мирного населення в умовах війни</p> <p>Основні питання: Проблема соціальної мімікрії. Емпірична фіксація реакцій соціального мімікрування. Стратегії виживання мирного населення в умовах війни.</p> <p>СРС: Простір регіону в воєнний час: нові кордони і переміщення населення (стаття С. Хобти).</p> <p>Література: Лобанова, 2016; Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018.</p>
13.	<p>Тема 13. Масова свідомість, громадська думка і війна</p> <p>Основні питання: Переміни в масовій свідомості. Мемплекси окупованої реальності. Функціонування соціальної інформації в умовах гібридної війни. Війна і пропаганда. Теорія масової свідомості. Суспільні опінії: феномен і засіб управління масами.</p> <p>СРС: Політичні інтернет–меми та масова свідомість у період збройного конфлікту на Донбасі. Інтернет–меми, spreadable media і цифрова культурна партиципація.</p> <p>Література: Українське суспільство в умовах війни, 2022. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Петренко, 2016; Полулях, 2016; Чантурія, 2016; Скокова, 2016.</p>
14.	<p>Тема 14. Довіра та адаптація в умовах війни</p> <p>Основні питання: Війна як фактор зміни структури та рівня довіри. Адаптаційні опції в надзвичайних умовах. Втрата комфорту та зміни у житті цивільного населення. Українська сім’я в умовах війни.</p> <p>СРС: Економічна поведінка населення у прифронтовій зоні Донбасу в умовах збройного конфлікту.</p> <p>Література: Українське суспільство в умовах війни, 2022; Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Слюсар, 2023.</p>
15.	<p>Тема 15. Війна: девіантна поведінка, мораль та право</p> <p>Основні питання: Війна як каталізатор девіантності. Насильство в умовах війни. Військові девіанти: основні категорії, небезпека, дослідницькі технології. Формування в європейській суспільній думці ідеї регулювання війни. Міжнародні конвенції та договори стосовно ведення війни і заборони агресії.</p>

	<p>СРС: Колабораціонізм як девіація.</p> <p>Література: Українське суспільство в умовах війни, 2022; Руценко, 2016; Кононов, електр.ресурси. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Ilesue, Lozovska, Timmer, Jawaid, 2022.</p>
16.	<p>Тема 16. Патріотизм: ідеологічні форми та ціннісні модифікації (в контексті війни на Донбасі)</p> <p>Основні питання: Сутність патріотизму. Ідеологічні форми патріотизму. Формування патріотизму в культурно–освітньому просторі. Патріотизм як ціннісна основа національної ідентичності.</p> <p>СРС: Збройний конфлікт і культурна відмінність (на основі статті Бурлачука).</p> <p>Література: Василець, Єнін, 2017; Єнін, 2018; Матеріали конференцій з патріотизму; Бурлачук, 2014.</p>
17.	<p>Тема 17. М'яка сила як інструмент сучасної політики</p> <p>Основні питання: Поняття м'якої сили. М'яка сила як інструмент просування політичних інтересів. Компоненти та інструменти м'якої сили. Чинники, що спонукають держави до використання м'якої сили.</p> <p>СРС: Можливості України у практичній реалізації стратегії «м'якої сили».</p> <p>Література: Мануйлов, 2015; Кудирко, 2020; Святковська, 2017.</p>
18.	<p>Тема 18. Національна стійкість як стратегія збереження та розвитку країни</p> <p>Основні питання: Поняття, структура і зміст національної стійкості. Зовнішній і внутрішній виміри стратегії національної стійкості. Стратегія національної стійкості: проблема ідентичності та консолідація суспільства. Етапи та пріоритети реалізації стратегії національної стійкості. Політико–інституційні детермінанти національної стійкості.</p> <p>СРС: Національна стійкість України з точки зору громадської думки та стану суспільства.</p> <p>Література: Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь, 2022.</p>

Заочна форма
Лекційні заняття

1.	<p>Тема 1. Війна як об'єкт вивчення соціології. Теорії війни в соціологічному дискурсі</p> <p>Основні питання: Предмет військової соціології та соціології війни. Дослідження С. Стауффера. Визначення війни Карлом фон Клаузевицем. Цивілізаційний (культурологічний) підхід до вивчення війни. Цивілізації як культурно–історичні одиниці. Зіткнення цивілізацій. Критика цивілізаційного підходу. Економодцентричний, соціобіологічний та організаційний підходи.</p> <p>СРС: Нові і старі війни: організоване насилля в глобальну епоху (по роботі М. Калдор).</p> <p>Література: Хобта, 2016. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Huntington, 2011; Руценко, 2015, 2017, 2020; Бабка, 2015; Смола, електронний ресурс; Yoshio, 2002; Кононов, 2017.</p>
2.	<p>Тема 2. Сучасні соціологічні теорії війни</p> <p>Основні питання: Концепція 4GW У. Лінда. Концепції Мартіна ван Кревельда про трансформацію від тринітарної війни до війни «низької інтенсивності». Особливості сучасної війни. Технології війни в теорії керованого хаосу. Особливості сучасної війни в теорії когнітивної війни. Поняття та особливості проксі-війн.</p> <p>СРС: Нові та старі війни (М. Калдор). Мережева війна (по роботі Сенченка).</p> <p>Література: Хобта, 2016; Сенченко, 2017; Malesevic Sinisa, 2010; Mumford, 2013; Руценко, 2017.</p>
3.	<p>Тема 3. Гібридна війна: сутність, технології, дискурси</p> <p>Основні питання: Особливості концепту гібридної війни. Технології гібридної війни. Домінуючі дискурси гібридної війни.</p> <p>СРС: Війна в Україні в російських медіа. Війна в теорії Хофмана.</p> <p>Література: Yenin, 2017; Panait, 2015; Єнін, 2019; Hoffman, електронний ресурс.</p>
4.	<p>Тема 4. Російсько-українська війна та феномен масового біженства</p> <p>Основні питання: Особливості російсько-української війни. Масове біженство як відповідь на сучасну російсько-українську війну.</p> <p>СРС: Українські біженці: кейси емпіричних досліджень.</p>

Література: Sydorov, 2022; Yashkina, 2021; Українське суспільство в умовах війни, 2022.

Семінарські заняття

1.	Тема 1. Соціологічні теорії війни Основні питання: Цивілізаційний (культурологічний) підхід до вивчення війни. Економоцентричний, соціобіологічний та організаційний підходи. Особливості сучасної війни. Технології війни в теорії керованого хаосу. Когнітивні війни. Поняття та особливості проксі-війн. Особливості концепту гібридної війни. Технології гібридної війни. Домінуючі дискурси гібридної війни. СРС: Інституційний ландшафт воєнного стану. Література: Українське суспільство в умовах війни, 2022; Хобта, 2016. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Huntington, 2011; Рущенко, 2015, 2017, 2020; Бабка, 2015; Смола, електронний ресурс; Yoshio, 2002; Кононов, 2017; Hoffman, електронний ресурс; Mumford, 2013.
2.	Тема 2. М'яка сила як інструмент сучасної політики Основні питання: Поняття м'якої сили. М'яка сила як інструмент просування політичних інтересів. Компоненти та інструменти м'якої сили. Чинники, що спонукають держави до використання м'якої сили. СРС: Можливості України у практичній реалізації стратегії «м'якої сили». Література: Мануйлов, 2015; Кудирко, 2020; Святковська, 2017.

Самостійна робота магістранта (очне та заочне відділення)

1.	Тема 1. Гібридна війна: сутність, технології, дискурси Основні питання: Роль громадянського суспільства у протидії гібридним викликам. Література: Corbe, 2018; Hoffman.
2.	Тема 2. Поняття цивілізації в практиках воєнного часу Основні питання: Поняття цивілізації в наукових дискурсивних практиках. Поняття цивілізації в ідеологічних дискурсивних практиках. Поняття цивілізації в повсякденних практиках. Література: Кононов, 2018.
3.	Тема 3. Національна стійкість як стратегія збереження та розвитку країни Основні питання: Стратегія випередження гібридних загроз: взаємодія інституцій. Національна стійкість та національна безпека. Література: Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь, 2022.
4.	Тема 4. Збройні конфлікти в 19–21 ст. Аналіз кейсів Дослідницьке завдання. Оберіть будь-який збройний конфлікт для аналізу, що мав місце в новітній історії 19–21 ст. (міждержавний або в середині однієї держави) Проведіть аналіз релевантної інформації про обраний конфлікт (історичні джерела, статті, книги, документальні фільми або інші джерела, які розкривають причини, хід і наслідки конфлікту). Проаналізуйте причини збройного конфлікту (політичні, економічні, соціальні, історичні чинник, які сприяли виникненню конфлікту). Дуже стисло опишіть хід воєнних дій. Розгляньте геополітичний контекст та міжнародну реакцію на збройний конфлікт, а також наслідки конфлікту для країн, що були безпосередньо втягнуті у збройне протистояння.

Політика та контроль

1. Політика навчальної дисципліни (освітнього компонента)

Опрацьовуючи навчальний матеріал кредитного модуля, магістранти виконують завдання до семінарських занять, пишуть модульну контрольну роботу та здають усно залік (додатки до

силабусу). Ці види робіт сприяють закріпленню та поглибленню теоретичних знань магістрантами з окремих тем модуля, розвивають навички самостійної роботи з першоджерелами, сприяють формуванню теоретичного соціологічного мислення та уяви.

Відвідуваність і виконання завдань

Магістранту складно буде належно підготуватись до практичного заняття та заліку, якщо він буде пропускати лекції. Для магістрантів, які бажають продемонструвати відмінні результати навчання, активна робота на лекційних заняттях є необхідною. Однак відпрацьовувати пропущені лекції не потрібно.

Активна участь магістранта на практичних заняттях є обов'язковою. Рейтинг магістранта значною мірою формуватиметься за результатами його роботи на практичних (семінарських) заняттях. Кожне пропущене практичне заняття (незалежно від причин пропуску) знижує підсумковий рейтинг магістранта з дисципліни. Немає конкретної кількості пропущених практичних занять, які потребуватимуть самостійного опрацювання магістрантом відповідних тем (виконання завдань) і додаткового спілкування з цього приводу з викладачем. Разом з тим, магістрант, який пропустив практичні заняття, може отримати низький рейтинг, який не дозволить допустити його до екзамену. В такому разі теми з пропущених семінарських занять мають бути обов'язково вивчені, а практичні завдання виконані. Контроль знань (розуміння) магістранта пропущених тем (виконання завдань) відбуватиметься під час спілкування з викладачем за графіком консультацій, доступним на сайті кафедри соціології або під час перерви у навчальному занятті. Магістрант, який виконає відповідні завдання (відповідь на питання), отримуватиме відповідні бали до рейтингу залежно від якості відповідей (виконання завдання).

Магістранти, які пропустили практичні заняття, можуть не допустити зниження підсумкового рейтингу, своєчасно (протягом семестру) опрацювавши відповідні теми і виконавши завдання, передбачені для пропущених занять. Не треба чекати наближення заліково-екзаменаційної сесії для відповідного спілкування з викладачем. Варто це робити як тільки магістрант буде готовий продемонструвати свої знання і навички з пропущених тем занять.

Теми і завдання для практичних занять передбачені силабусом, доступні з особистого кабінету магістранта в системі «Кампус» або «Moodle».

На лекціях та практичних заняттях допускається використання ноутбуків, смартфонів, письмових нотатків, але лише для цілей, зумовлених темою заняття і відповідним тематичним завданням. Відповідати на питання викладача, читаючи з екрану смартфона, ноутбуку, підручника чи нотаток не варто. Це характеризує рівень підготовки магістранта не з кращого боку. Відповіді магістранта можуть спиратись на підручні матеріали, але повинні бути вільними від читання тексту.

Форми роботи

Лекційні і семінарські заняття проводяться відповідно до вимог нормативно-методичних документів та рейтингової системи оцінювання знань магістрантів. На лекціях використовуються комп'ютерні презентації з висвітленням основних положень тем, з урахуванням тематики занять: з підручників, навчальних посібників та словників з соціології.

На семінарських заняттях магістранти обговорюють матеріали лекцій, тексти статей, соціологічних досліджень, першоджерел та професійні коментарі щодо їх змісту. Семінарське заняття дає можливість оцінити, з одного боку, рівень підготовки до нього (виступ, участь в дискусії, висловлення власної думки), з іншого – засвоювати завдання модульного контролю. Результати роботи магістранта оцінюються викладачем згідно діючої бальної системи і свідчать про ефективність контролю роботи магістранта. Критеріями оцінювання виконання завдань семінарського заняття є: логічна послідовність відповіді; повнота розкриття кожного питання; аналітичність міркувань у відповіді; посилення на джерела; обґрунтованість особистих висновків.

Політика університету

Академічна доброчесність

Політика та принципи академічної доброчесності визначені у розділі 3 Кодексу честі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря

Сікорського». Детальніше: <https://kpi.ua/code>. (інша необхідна інформація стосовно академічної доброчесності)

Норми етичної поведінки

Норми етичної поведінки магістрантів і працівників визначені у розділі 2 Кодексу честі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Детальніше: <https://kpi.ua/code>.

2. Види контролю та рейтингова система оцінювання результатів навчання (PCO)

Поточний контроль: [опитування за темою заняття, виконання завдань](#)

Календарний контроль: [проводиться двічі на семестр як моніторинг поточного стану виконання вимог силабусу](#).

Семестровий контроль: [залік](#)

Оцінювання та контрольні заходи

Рейтинг магістранта очної форми навчання складається з балів, які він отримує за:

- 1) Роботу на семінарських заняттях
- 2) МКР
- 3) Залік
- 4) Заохочувальні бали

Розрахунок вагових балів

PCO з навчальної дисципліни складається з суми балів магістранта за усі виконані контрольні заходи протягом семестру.

1. Відповіді на семінарських заняттях.

Ваговий бал – 3 бали при відповіді на більшість питань. Максимальна кількість балів на всіх практичних заняттях дорівнює $r_{\text{сем}} = 3 \text{ бали} * 18 = 54 \text{ бали}$.

«відмінно» 3 бали – магістрант отримує при відповіді на більшість питань семінарського заняття. Відповідь вважається повною, якщо магістрант демонструє глибоке знання матеріалу, логічно і послідовно його викладає, дає обґрунтовані висновки, вільно оперує конкретними даними, переважно надає повні та аргументовані відповіді, висловлює власну позицію з дискусійних питань, демонструє ознаки теоретичного мислення та соціологічної уяви.

«добре» 2 бали – магістрант бере участь в обговоренні окремих питань плану семінарського заняття, демонструє хороший рівень знання матеріалу.

«задовільно» 1 бал – магістрант бере участь в обговоренні одного питання плану семінарського заняття або демонструє доволі поверхові знання, не демонструє власної позиції з обговорюваних проблем.

2. МКР. Ваговий бал – 6 балів.

МКР передбачає усну або письмову відповідь на 3 питання, перелік яких наведений у додатку 1. За згодою з викладачем магістрант може написати творче есе (перелік тем у додатку 1).

Оцінювання відповіді на питання здійснюється за наступними критеріями:

«відмінно» – 5-6 балів – магістрант формулює точні дефініції, надає теоретично обґрунтовані аргументи щодо питання, демонструє власну аргументовану позицію;

«добре» – 3-4 балів – відображається сутність питання, але наявні неточності у відповіді;

«задовільно» – 2-3 балів – неповна відповідь, наявні суттєві помилки;

«незадовільно» – менше 2 балів – відсутня або некоректна відповідь.

3. Залік – 40 балів.

Залік передбачає соціологічний аналіз літературного твору з усною доповіддю та презентацією (додаток 2). Залік передбачає усні або письмові відповіді на 3 питання, перелік яких наведений у додатку 2. Опитування триває від 3 до 5 хвилин. Викладач може задавати будь-які питання зі списку, якщо підсумкові бали та оцінка викликають дискусії зі магістрантом. Підготовка до заліку після отримання питань – не менше 30 годин.

Критерії оцінювання.

30-40 балів – магістрант відповідає на майже всі питання заліку, демонструє глибоке знання матеріалу, логічно і послідовно його викладає, дає обґрунтовані висновки, вільно оперує конкретними даними, висловлює власну позицію з дискусійних питань, демонструє ознаки теоретичного мислення та соціологічної уяви.

20-29 балів – магістрант відповідає на більшість питань заліку, демонструє хороший рівень знання матеріалу.

10-19 балів – магістрант відповідає на приблизно половину питань заліку, демонструє доволі поверхневі знання.

0-9 балів – магістрант відповідає лише на окремі питання заліку, не має власної позиції, допускає суттєві неточності.

Заохочувальні бали

Написання тез на конференцію – 5 балів.

Написання та публікація статті з проблеми, що вивчаються в рамках навчальної дисципліни у фаховому журналу не нижче категорії Б – 5-10 балів.

Участь у 2 турі Всеукраїнської олімпіади – 10 балів.

Активна робота на лекціях: участь у дискусіях над проблемними питаннями – 1-2 б.

Умови позитивної проміжної атестації:

Для отримання «зараховано» з першої проміжної атестації магістрант повинен мати не менше ніж 12 балів, для отримання «зараховано» з другої проміжної атестації магістрант повинен мати не менше ніж 12 балів.

Умови допуску до заліку:

Умовою допуску магістранта до заліку є отримання попередньої рейтингової оцінки не менше як 24 бали.

Магістрант отримує найвищий рейтинг, якщо бере активну участь на проведених семінарських заняттях, переважно надає повні та аргументовані відповіді, логічно їх викладає, висловлює власну позицію з дискусійних питань, демонструє ознаки теоретичного мислення та соціологічної уяви.

Належна підготовка магістранта до практичного заняття займатиме в середньому 1,5-2 години.

Викладач оцінює роботу магістранта на кожному практичному занятті, але конкретна підсумкова кількість балів за роботу на практичних заняттях виставляється викладачем під час першого і другого етапу проміжної атестації – на восьмому і шістнадцятому тижнях навчання відповідно. Рейтинг магістранта станом на 8-й тиждень (за результатами роботи на 6-8 практичних заняттях) і 16-й тиждень (за результатами роботи на наступних 6-8 практичних заняттях) навчання повідомляється магістранту на занятті чи в особистому кабінеті електронного кампусу.

Деталізовані критерії оцінювання результатів навчання магістранта визначені у положенні про РСО з дисципліни, що є додатком до силабусу.

Магістрант може оскаржити оцінку викладача, подавши відповідну скаргу викладачу не пізніше наступного дня після ознайомлення магістранта з виставленою викладачем оцінкою. Скарга розглядатиметься за процедурами, встановленими університетом.

Таблиця відповідності рейтингових балів оцінкам за університетською шкалою:

<i>Кількість балів</i>	<i>Оцінка</i>
100-95	Відмінно (A)
94-85	Дуже добре (B)
84-75	Добре (C)
74-65	Задовільно (D)
64-60	Достатньо (E)
Менше 60	Незадовільно (FX)
Не виконані умови допуску	Не допущено (F)

Рейтинг магістранта заочної форми навчання складається з балів, які він отримує за:

- 1) Роботу на семінарських заняттях
- 2) МКР
- 3) Залік
- 4) Заохочувальні бали

Розрахунок вагових балів

РСО з навчальної дисципліни складається з суми балів магістранта за усі виконані контрольні заходи протягом семестру.

1. Відповіді на семінарських заняттях.

Ваговий бал – 20 балів при відповіді на більшість питань. Максимальна кількість балів на всіх практичних заняттях дорівнює $r_{\text{сем}} = 20 \text{ балів} * 2 = 40 \text{ балів}$.

18-20 балів магістрант отримує при відповіді на більшість питань семінарського заняття. Відповідь вважається повною, якщо магістрант демонструє глибоке знання матеріалу, логічно і послідовно його викладає, дає обґрунтовані висновки, вільно оперує конкретними даними, переважно надає повні та аргументовані відповіді, висловлює власну позицію з дискусійних питань, демонструє ознаки теоретичного мислення та соціологічної уяви.

12-17 балів – магістрант бере участь в обговоренні окремих питань плану семінарського заняття, демонструє хороший рівень знання матеріалу.

1-11 балів – магістрант бере участь в обговоренні одного питання плану семінарського заняття або демонструє доволі поверхові знання, не демонструє власної позиції з проблем.

2. МКР. Максимальна оцінка – 10 балів. МКР передбачає написання творчого есе (перелік тем у додатку 1).

Оцінювання відповіді на питання здійснюється за наступними критеріями:

«відмінно» – 9-10 балів – магістрант формулює точні дефініції, надає теоретично обґрунтовані аргументи щодо питання, демонструє власну аргументовану позицію;

«добре» – 7-8 балів – відображається сутність питання, але наявні неточності у відповіді;

«задовільно» – 4-6 балів – неповна відповідь, наявні суттєві помилки;

«незадовільно» – менше 4 балів – відсутня або некоректна відповідь.

3. Залік. Максимальна оцінка за екзамен – 40 балів.

Залік передбачає експрес-контроль – усні відповіді на питання, перелік яких наведений у додатку 2. Опитування триває від 3 до 5 хвилин. Викладач може задавати будь-які питання зі списку.

30-40 балів – магістрант відповідає на майже всі питання екзамену, демонструє глибоке знання матеріалу, логічно і послідовно його викладає, дає обґрунтовані висновки, вільно оперує конкретними даними, висловлює власну позицію з дискусійних питань, демонструє ознаки теоретичного мислення та соціологічної уяви.

20-29 балів – магістрант відповідає на більшість питань екзамену, демонструє хороший рівень знання матеріалу.

10-19 балів – магістрант відповідає на приблизно половину питань екзамену, демонструє доволі поверхові знання.

0-9 балів – магістрант відповідає лише на окремі питання екзамену, не має власної позиції, допускає суттєві неточності.

Заохочувальні бали

Написання тез на конференцію – 5 балів

Написання та публікація статті з проблеми, що вивчаються в рамках навчальної дисципліни у фаховому журналі не нижче категорії Б – 5-10 балів

Участь у 2 турі Всеукраїнської олімпіади – 10 балів

Активна робота на лекціях: участь у дискусіях над проблемними питаннями – 1-5 б.

Таблиця відповідності рейтингових балів оцінкам за університетською шкалою:

<i>Кількість балів</i>	<i>Оцінка</i>
100–95	Відмінно
94–85	Дуже добре
84–75	Добре

74–65	Задовільно
64–60	Достатньо
Менше 60	Незадовільно
Не виконані умови допуску	Не допущено

**Інший варіант здачі заліку – підготовка дослідницького завдання на вибір, на тему:
«Збройний конфлікт та його наслідки».**

Форма – письмова доповідь (до 12 тис. знаків) та презентація.

Орієнтовний план по темі «Збройний конфлікт та його наслідки».

Оберіть будь-який збройний конфлікт для аналізу, що мав місце в новітній історії 19–21 ст. (міждержавний або в середині однієї держави). Наприклад, «Ірансько-іракська війна (1980–1988)», «Арабо-ізраїльські війни» (1948, 1956, 1967, 1973), «Корейська війна (1950–1953)», «Війна у В'єтнамі (1955–1975)», «Війна у Перській затоці (1990–1991)», «Громадянська війна в Іспанії (1936–1939)», «Кубінська революція (1953–1959)», «Війна у Руанді (1990–1994)», «Індо-пакистанські війни» (1947, 1965, 1971), «Війна у Лівані (1975–1990)» тощо.

Проведіть аналіз релевантної інформації щодо обраного конфлікту (статті, книги, професійні відеоогляди, документальні фільми або інші джерела, які розкривають причини, хід і наслідки конфлікту).

1. Проаналізуйте причини збройного конфлікту (політичні, економічні, культурні, ідеологічні, релігійні чинники, які сприяли виникненню конфлікту). Подумайте, які з теорій війни, розглянутих на лекції, релевантні для опису причин (для цього можна скористатись наданими конспектами та відповідною літературою).

2. Стисло опишіть основні етапи воєнних дій.

3. Розгляньте геополітичний контекст та міжнародну реакцію на збройний конфлікт, а також наслідки конфлікту для країн, що були безпосередньо втягнуті у збройне протистояння.

4. Список джерел після основного тексту. В тексті обов'язковими є посилання на джерела, наприклад [3, с. 5], що означає посилання на джерело під №3 на с. 5. Посилання на електронні джерела (інтернет-статті, відео) не маркуються сторінкою. Тоді посилання оформлюється (як приклад) таким чином: [4], що означає посилання на джерело під №4. Бажаним є використання як мінімум 5 джерел з різними (альтернативними) точками зору.

3. Додаткова інформація з дисципліни (освітнього компонента)

Рекомендації магістрантам

Працюючи на лекції магістранту варто конспектувати основні поняття, ознаки, класифікації, визначення, алгоритми, про які розповідатиме викладач. Якщо магістрант буде уважно слухати, фіксувати відповідний матеріал, потім прочитає цей текст, застосує його при вирішенні завдання чи підготовці до практичного заняття. Якщо після цього магістрант презентує свою обґрунтовану позицію (думку), критично оцінить позиції (думки) інших магістрантів, ставитиме питання викладачу та одногрупникам – обсяг засвоєного ним навчального матеріалу і глибина його розуміння збільшуватиметься.

Готуючись до практичного заняття магістрант має обов'язково опрацювати лекційний матеріал певної теми, бажано ознайомитись з додатковими ресурсами в мережі. При виникненні питань, виявленні незрозумілих положень необхідно обов'язково обговорити їх з викладачем.

На початку вивчення дисципліни слід звернути увагу на визначення понять війна, гібридна війна, тринітарна війна, конвенціональна/неконвенціональна війна, класовий/цивілізаційний підходи щодо війни, патріотизм. Дуже важливим є дотримуватися логічної послідовності у висвітленні проблем, пов'язаних з теоретичними аспектами вивченням війни. Це забезпечить системність знань про проблеми та теорії в галузі соціології війни.

В окремих випадках відпрацювання пропущених магістрантом тем семінарських занять можливо через написання творчих есе.

Творче есе також передбачено МКР (додаток 1). При написання есе слід дотримуватись наступної структури:

Вступ. Перші кілька речень повинні визначити тему есе, мету та наміри автора публікації в дослідженні певної проблеми.

Основна частина. У цій частині слід детально розглянути основні ідеї, аргументи та приклади автора публікації.

Висновки. У цій частині слід навести свої узагальнюючі висновки. Чи вдалось автору на задовільному рівні дослідити певну проблему? Якими є пропозиції або рекомендації щодо подальшого дослідження даної теми?

Список літератури. Якщо ви використовували будь-які джерела для свого есе, то необхідно їх вказати у списку літератури. В тексті обов'язковими є посилання на джерела, наприклад [3, с. 5], що означає посилання на джерело під №3 на с. 5. Посилання на електронні джерела (інтернет-статті, відео) не маркуються сторінкою. Тоді посилання оформлюється так: [4].

Неформальні дистанційні та онлайн курси

За бажанням здобувача, в умовах, що не сприяють регулярному відвідуванню занять, допускається вивчення окремих змістовних частин дисципліни в асинхронному режимі, зокрема через опанування дистанційних курсів та інших форм неформального навчання. Для врахування в рейтинговій системі оцінювання балів за такі курси, вони мають змістовно відповідати певним темам силабусу, а їх проходження узгоджене з викладачем дисципліни. На підтвердження проходження неформального навчання студент має надати відповідний документ (сертифікат) із зазначенням назви курсів та їх обсягу в годинах. Визнання результатів неформальної освіти відбувається у порядку визначеному у відповідному Положенні КПІ ім. Ігоря Сікорського: <https://osvita.kpi.ua/node/179>

Дистанційне навчання

Можливе синхронне дистанційне навчання з використанням платформ для відео-конференцій та освітньої платформи для дистанційного навчання в університеті.

Інклюзивне навчання

Допускається

Робочу програму навчальної дисципліни (силабус):

Складено доцентом кафедри соціології, канд. соц. наук, доцентом, Єніним М.Н.

Ухвалено кафедрою соціології (протокол № 12 від 24.05.2024)

Погоджено Методичною комісією факультету (протокол № 9 від 26.06.2024)

Додаток 1.

Модульна контрольна робота.

Написання есе (до 5 сторінок, до 12 тис. знаків).

При написанні есе продемонструйте власну позицію по темі есе та проблемах, що підіймаються у публікаціях на одну з тем на вибір. Підготуйте доповідь на семінарському занятті по основним ідеям есе. Структура есе описана вище (див. рекомендації).

Тема 1. Огляд будь-якої теми на вибір в книзі Malesevic Sinisa «The Sociology of War and Violence».

Тема 2. Гуманітарна діяльність в умовах війни.

Тема 3. Концепція гібридної війни: за і проти.

Тема 4. Комунікативні інструменти протидії інформаційної агресії.

Додаток 2.

Питання до заліку.

1. Соціологія війни і військова соціологія: напрямки дослідження.
2. Культурологічний до війни. Концепція зіткнення цивілізацій.
3. Соціобіологічний підхід до війни та його критика.

4. Економоцентричний і організаційний підходи до війни.
  5. Концепція 4GW Уільяма Лінда (William S. Lind).
  6. Концепції Мартіна ван Кревельда про трансформацію від тринітарної війни до війни «низької інтенсивності».
  7. Теорія керованого хаосу.
  8. Теорія мережевої війни.
  9. Теорія когнітивної війни.
  10. Особливості проксі війн.
  11. Особливості концепту гібридної війни.
  12. Технології гібридної війни.
  13. Домінуючі дискурси гібридної війни.
  14. Інституціональні зміни в умовах воєнного часу.
  15. Історичний досвід комплектування збройних сил. Держава та ідеологія набору армії.
  16. Сутність патріотизму. Ідеологічні форми патріотизму.
  17. Проблема соціальної мімікрії. Емпірична фіксація реакцій соціального мімікрування.
- Стратегії виживання мирного населення в умовах війни.
18. М'яка сила як інструмент просування політичних інтересів. Компоненти та інструменти м'якої сили.
  19. Проблеми та можливості проведення соціологічних досліджень в умовах війни. Основні ризики проведення досліджень в умовах війни.
  20. Війна і пропаганда.
  21. Війна як каталізатор девіантності.
  22. Війна як фактор зміни структури та рівня довіри. Адаптаційні опції в надзвичайних умовах.
  23. Формування в європейській суспільній думці ідеї регулювання війни.
  24. Міжнародні конвенції та договори стосовно ведення війни і заборони агресії.